

Pedagógiai és pszichológiai információkeresés az interneten

A könyvtárak mint információ- és tudáshozzáférési pontok

A tudás és a tanulás fogalmának átalakulása miatt átalakul a tudásközvetítő intézmények, köztük a könyvtárak társadalmi szerepe is. A világhálón megtalálható tudományos információk megszerzésében a könyvtárak jelenlegi szerepét, az információkeresés eszköztárát a potenciális felhasználók kevésbé ismerik.

A társadalmi makrostruktúrák megváltozásánál, vagyis az információs társadalom fokozatos létrejötténél fontosabb változások azok, amelyek a kultúrában napról napra lezajlanak. Azért fontosak, mert észrevétlenek, s észrevétlenek maradhatnak, vagyis diszkontálhatók... Ennek a felismerésnek a jelentőségét éppen az adja, hogy korábban másként látszott mindez: oly formán, hogy majd ha átlépünk az információs korszakba, akkor van tennivalónk a mindennapokban. Manapság tehát ezt éppen fordítva helyes látunk. És ennek megfelelően kell tennünk” – írja *Horányi Özséb*. (1)

A könyvtárak és a tudástársadalom

A mai társadalmak a tudástársadalom elérését tűzték ki célul. A szakértők egyetértenek abban, hogy ennek egyik előfeltétele a tanulás és a tudás új fogalmának meghatározása és szervezeti kereteinek átalakítása. A tanulásban a hangsúly áttevődik a tényszerű tudásról az alkalmazásképes tudásra, a kompetenciákra. Az iskolarendszerű képzésben a tanulók életkora kitolódik, óriási hangsúlyt kap a felnőttképzés. Nemcsak szlogen az élethosszig tartó tanulás szükségessége, hanem valódi kihívás minden állampolgár számára. Az élethosszig tartó tanulás alapja az információs műveltség (information literacy). (2)

A változások következtében a tanulás és az információhoz jutás színtereinek

száma is folyamatosan nő. A szakértők szerint a tanulás formális intézményeit felváltják a nyitott művelődés lehetőségei. A könyvtáraknak is aktívan részt kell venniük a tanulási folyamatokban, az állampolgárok információs műveltségének kialakításában, információs szükségleteinek kielégítésében. Sajnos Magyarországon a könyvtárak társadalmi szerepe nem eléggé ismert. A magyar társadalom széles rétegei számára a könyvtárhasználat nélkülözhető volt a tanulmányaik alatt (az egyetemen oktatás és az iskolai könyvtárak elhanyagolása okán), de az élet későbbi szakaszaiban is. Információért, a művelődési, az olvasási és az értelmes szórakozási igények kielégítésért sokkal kevesebben mennek könyvtárba, mint amennyire az indokolt lenne. Erről tanúskodnak a könyvtárhasználati statisztikák, valamint azok a felmérések is, amelyek szerint a magyar diákok és a felnőtt lakosság szövegértési teljesítményei alacsonyak. (3) Súlyos társadalmi problémát jelent újabban a digitális szakadék. Ennek mérséklésében a jelenleginél sokkal nagyobb szerepük lehetne a könyvtáraknak, ha a társadalmi figyelem – irányítóké és állampolgároké – jobban rájuk irányulna.

A társadalomnak tehát újra meg kell alapítania a tanulókkal kapcsolatos cselekvési színtereket, szinteket és szerepeket is. (4) Ahogy más intézményekét, úgy a könyvtárak helyét, szerepét, feladatát is. Ebben az oktatás- és kultúrpolitika mellett a könyvtár-szakmai szervezeteknek, testü-

leteknek is részt kell vállalniuk. A tradicionálisan is tudást közvetítő, ma már modern információs technológiát használó, magas szintű tudással bíró szakemberekkel működő könyvtáraknak el kell foglalniuk méltó helyüket a társadalom tudásközvetítő intézményei között.

A könyvtárak jövőbeni feladatait is meghatározó főbb vonások:

Az emberiség által felhalmozott információ és tudás gyűjtését, rendszerezését, feltárását végzik. Ismerik az információforrások

típusait, azok rendeltetését, ezért képesek rendszerezett tudást átadni az információk, az információforrások világáról.

Ismerik a tudományos és közhasznú információkeresés eszköztárát, módszereit. Képesek ezt a tudást felhasználóik számára a szükséges mértékben közvetíteni.

A fentiekből következően saját felhasználói körükben képesek az információs technológia értelmes, információs és tanulási célú használatát bemutatni és elsajátíttatni.

Ismerik és értik az információs folyamatokat, az értékes és értéktelen információkat meg tudják különböztetni, ezt a tudást át tudják adni a felhasználóknak is.

Képesek ismereteket nyújtani a szellemi munka technikájáról, az információnak a dolgozatokban, tudományos publikációkban stb. való felhasználásáról (például a szakirodalmi hivatkozások szakmai és etikai kérdéseiről).

Ezek olyan szerepek, amelyek ugyanakkor az élethosszig tartó tanulás alapját képező információs műveltség (informa-

tion literacy) elemei. (5) Ahhoz, hogy a gyakorlatban, a könyvtárakban mindezek a szerepek valóban maradéktalanul megvalósulhassanak, természetesen további és az eddiginél jelentősebb fejlesztésekre is szükség van. Nagyon fontos még a könyvtárban dolgozó szakemberek folyamatos önképzése, az információforrások állandó tanulmányozása, az internet változásainak monitorozása (figyelemmel kísérése).

A könyvtárakban – iskolai, köz- és felsőoktatási könyvtárakban egyaránt – elengedhetetlen a felhasználók képzése, amely alapfeltétele és egyben szervezeti kerete is az információs műveltség kialakításának. Az információs műveltség az élethosszig tartó és önszervező tanulás előfeltétele. A felhasználók képzése, azaz felkészítése az információ-kezelésre, az információs műveltség elemeinek elsajátítására különböző módokon valósulhat meg; szóbeli oktatással, tájékoztatással (például tanórákkal az oktatás minden szintjén, tanfolyamokkal) és írásban (szórólapokkal, szakfolyóiratok cikkeivel stb.), valamint elektronikus úton (könyvtári honlapon közzé tett kalauzokkal, interaktív oktatási anyagokkal).

(szórólapokkal, szakfolyóiratok cikkeivel stb.), valamint elektronikus úton (könyvtári honlapon közzé tett kalauzokkal, interaktív oktatási anyagokkal).

A továbbiakban az információforrások típusairól, konkrét információforrásokról, szolgáltatásokról, tehát gyakorlati információs ismeretekről lesz szó két tudományág, a neveléstudományok – beleértve a gyakorlati pedagógiát is – és a pszichológia területén. Áttekintjük a webes keresőeszközöket és adatbázisokat, információforrásokat.

Információforrások az interneten

A látható és a láthatatlan web

Ha megnézzük az internet könnyen elérhető dokumentumait (különböző szervezetek, intézmények, magánszemélyek stb. honlapjait, portálokat stb.), akkor azt látjuk, hogy az itt elhelyezett anyagok nagy része a közhasznú információt nyújtó, úgynevezett használati dokumentum körébe tartozik. (6) A használati dokumentumok elsősorban a mindennapi ügyek intézésére szolgálnak vagy az ezekkel kapcsolatos ismeretszerzést könnyítik meg. Kevesen tudják, hogy a tudományos információk nagy része az úgynevezett láthatatlan vagy mély weben (invisible v. deep web) található. Egyes szakemberek szerint ez a láthatatlan web sokszorosan nagyobb a látható (visible) webnél. A tudományos információk nagy részét forgalmazó profitorientált szervezetek, vállalkozások szolgáltatják kereskedelmi alapon (tértítés ellenében), bár ma már vannak nyílt hozzáférést nyújtó kezdeményezések is. A tudományos információkeresést biztosító adatbázisok tartalma ellenőrzött, értékelt és információtípus vagy tartalom (tudományágak) szerint szervezett. Az internetes keresők csak a látható webet pásztázzák, s az azon történő navigálást teszik lehetővé. A tudományos információkeresés leginkább a különböző típusú, más-más rendeltetésű információt szolgáltató adatbázisokban történik, természetesen ma már webes felületen.

1. táblázat. A legfontosabb honlapok

<i>Intézmény neve</i>	<i>URL</i>
Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum	www.opkm.hu
ELTE Egyetemi Könyvtár	www.konyvtar.elte.hu/konyvtarak/index.html
ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar Könyvtára	www.barczi.hu/html/uj/konyvtar/index.html
OKI Országos Közoktatási Intézet	www.oki.hu
Pedagógus-továbbképzési Módszertani és Információs Központ, Pilisborosjenő	www.ptmik.hu
Professzorok Háza	www.prof.iif.hu
OKÉV Országos Közoktatási és Értékelési Vizsgaközpont	www.om.hu/okev

A honlapok

A látható web széles körben ismert összeállításai a honlapok és a portálok, amelyek amolyan információs csomópontként és kapuként működnek a világhálón.

A pedagógiai és pszichológiai szakterületen működő könyvtárak, kutatóintézetek, szakmai szervezetek honlapjai – hasonlóan más szakterületekéhez – két funkciót töltenek be. Egyrészt bemutatják saját szakmai tevékenységüket, másrészt az ugropontok (linkek/csatolók) révén belépési pontok szakterületük más, hasonló tartalmú internet-oldalaira. Elsősorban a könyvtári honlapok a belépési kapuk az invisible web-re, mert megfelelő jogosultságokkal (szerződéssel) rendelkeznek a belépéshez, ahol értéknövelt információs szolgáltatásokat, adatbázis-elérést, tartalomjegyzék-szolgáltatásokat, teljes szövegű tudományos folyóiratcikkeket, referenz (tájékoztatási célú) műveket stb. lehet igénybe venni. Az adatbázisok elérését a könyvtárak jellemzően csak a saját beiratkozott olvasóiknak, illetve az anyaintézmény munkatársainak – például felsőoktatási intézmény oktatóinak, hallgatóinak – tudják biztosítani.

A legfontosabb magyar pedagógiai szakkönyvtárak, kutatóintézetek és szervezetek honlapjai láthatók az *1. táblázatban* (a pedagógusokat is képző felsőoktatási intézmények könyvtárait magas számuk miatt itt nem soroljuk fel).

Keresőszolgáltatások

A keresők az internet navigációs eszközei. A következő típusaikat különböztetik meg:

Indexek (keresőmotorok): ún. kulcsszavas keresést végeznek. A fejlett (advanced), más néven részletes keresés lehetőséget ad a keresés finomítására, a keresendő információ fájl-formátumának meghatározására, például pdf, doc stb., ezzel a találati lista szűkítésére is. Az indexek esetében a találati lista rekordjai tartalmi és formai szempontból is igen különböző információforrásokból (dokumentumokból) állnak. Többnyire egy-egy weboldalnak a keresés szempontjából relevánsnak tűnő, de nagyrészt nem releváns (nem a témáról szóló) részeit tartalmazzák. Az információforrások típusainak ismerete nélkül a valóban releváns találatok „leválogatása” igen időigényes, mert az egyetemi tematikáktól a hirdetésekig át a szabadon elérhető folyóiratcikkekig mindent tartalmaznak. Erre a típusra példa: az utóbbi évek legsikeresebb keresője a Google, továbbá az AltaVista, a Vízsla, az Excite stb.

Katalógusok: a böngésző típusú keresés eszközei, egy hierarchikus rendszer, kategóriák (Társadalomtudományok – Nevelés, oktatás – Közoktatás – Felsőoktatás stb.) „lépcsőfokait” kell „bejárni” használatuk során. Az eredmény: lista a keresett témához kapcsolódó weboldalokról (honlapok, portálok, folyóiratok stb.). Ilyen típusú kereső a Yahoo, HuDir. A Google és a magyar Vízsla is indexelő szolgáltatás, de katalógus is egyben. A Google esetében a Címtár link mögött találjuk a katalógust.

Az úgynevezett *metakeresők* egyidejűleg több keresőszolgáltatás használatát teszik lehetővé. Például a WebCrawler (www.webcrawler.com), a Google, Yahoo, Ask Jeeves, About, LookSmart, Overture, Teoma, FindWhat keresőmotorokat használja.

Vannak már olyan keresők is, amelyek az átlagos keresőkhöz képest valamilyen szempontból fejlettebb keresést nyújtanak. A tudományos szintű pedagógiai és pszichológiai weboldalak és információk keresésére érdemes ezeket is használni. (2. táblázat)

2. táblázat. Magas szintű keresők

Név :	Jellemző:	URL:	Típus:
Alltheweb	képek, videók, mp3 fájlok is	www.alltheweb.com	Indexelő
Ask Jeeves	természetes nyelvhez közel álló kérdésfeltevés	www.ask.com	Indexelő
Looksmart's	Teljes szövegű cikkek is (FindArticle)	www.looksmart.com/r?country=uk	Katalógus
Scirus	tudományos értékű információk pl. cikkek keresése	www.scirus.com	Indexelő
Mamma	képek, videók is stb.	www.mamma.com	Metakereső

3. táblázat. Szakmai keresők

Név:	Jellemző:	URL:	Típus:
PsychCrawler	Tudományos értékű forrásokat keres	www.psychcrawler.com	indexelő
SearchEdu.com	Referenz művekben is keres	www.searchedu.com	indexelő
PedagoNet.Com	Kiegészítő információk is pl. munka	www.pedagonet.com	katalógus

Vannak speciálisabb típusok is. Ilyenek például a szakmai keresők vagy a teljes szövegű folyóiratok keresői. (Lásd a Tartalomjegyzék-szolgáltatások a teljes szövegű (full text) folyóiratok című részben!) A szakmai keresők az általános keresőkkel szemben csak egy-egy szakterület információforrásaihoz vezetnek el. (3. táblázat)

Portálok, webkalauzok, szakterületi kapuszolgálatok, forrásközpontok

A portálok szerepe összetett, mert belépesi pontok az internetre, keresést is lehetővé tesznek, továbbá különböző szolgáltatásokat (keresési segédletek, útmutatók, specifikus információk elérése, hírlevelek, fórumok stb.) is nyújtanak. A portáloknak több típusa is kialakult már. Van olyan, amelyik egy meghatározott felhasználói csoportnak szól, olyan, amelyik egy szűkebb vagy tágabb téma köré rendeződik, de olyan is akad, amely az információk valamely típusát – például hírek – tartalmazza. Ez utóbbiak a hírportálok. A legismertebbek a tematikus portálok, amelyek egy-egy tudományág, ismeretterület webes forrásai közti eligazodást, böngészést, navigációt szolgálják. A portálokat elég nehéz ma már elkülöníteni más webes navigációs- és keresőeszközöktől, például egyes keresőgépek is portálként működnek, mint például a Yahoo, Exite. (7)

A tematikus portálok az általuk feltárt információforrásokat jól strukturáltan rendezik el, s fontos tulajdonságuk még, hogy csak ellenőrzött tartalmú helyekhez irányítják a látogatóikat. A társadalomtudományok egyik, Angliában összeállított tematikus portálja, kapuszolgálat, a SOSIG (Social Science Information Gateway (www.sosig.ac.uk). Pedagógiai (www.sosig.ac.uk/education) és pszichológiai (www.sosig.ac.uk/psychology) információkat is szolgáltat. A SOSIG átmenet a portálok és az internetes keresőszolgáltatások között, része az UK Resource Discovery Networknek. Internet-katalógus és indexelőszolgáltatást egyaránt működtet, s egyéb személyre szóló szolgáltatások (például Social Science Grapevine) is igénybe vehetők.

A GEM (The Gateway to Educational Materials, thegateway.org) amerikai oktatási portál, melynek működtetését az oktatási kormányzat is támogatja.

Német nyelvterületen a legfontosabb portál a Deutscher Bildungs Server (www.bildungserver.de/qsuche.html). A német, oktatással, képzéssel kapcsolatos fontos információs helyeket, adatbázisok elérésének lehetőségeit, címeit gyűjti össze.

A hazai pedagógiai portálok közül a szakirodalmi információkra, szaktárgyi oldalakra koncentrált és a minőségi forrásokat teszi elérhetővé a Magyar Gallup Intézet által jegyzett 'Internet és pedagógia' című összeállítás (www.gallup.hu/Oktatas/ip/pedszakirod.htm). Ennek része a 'Minőség az oktatásban'. 'Mérés,értékelés, tanácsadás, fejlesztés' (www.gallup.hu/Oktatas/Data/adatbazis.htm) nevű oldal.

Újabb keletkezésű a Magyar Pedagógusok Háza Portál (www.mphp.hu) amely az oktató-nevelő munka, a pedagógiai innováció, a neveléstudományi kutatás számára készült hazai és külföldi elektronikus forrásokat ismerteti, rendszerezi és biztosítja az elérésüket.

Átfogóbb és vegyesebb tematikájában a Startlap Pedagógia lapja (pedagogia.lap.hu), amely inkább a pedagógiával nem hivatásosan foglalkozók igényeit elégítheti ki.

A pszichológiai portálok közül két külföldi: a Psych Web (www.psychwww.com) és a Psychology Online Research Central (www.psych-central.com).

A pszichológia hazai portálja és egyben a hazai pszichológusok adatbázisa, továbbá online folyóirata is, a Pszichológia online. (pszichologia.hu/szolg)

Természetesen már a világ legfontosabb tematikus portáljainak is van betűrendes és tematikus gyűjteménye – a PINAKES A Subject Launchpad –, amely a következő URL-en érhető el: www.hw.ac.uk/libWWW/irn/pinakes/pinakes.html#about.

A szakirodalom keresésének eszközei, a láthatatlan web információforrásai

Könyvtári katalógusok (OPAC-ok)

A magyarországi könyvtárak honlapjainak és katalógusinformációinak legfonto-

sabb forrása a HUNOPAC néven ismert könyvtári portál, amely más fontos információk (levelezőlisták, adatbázisok stb.) mellett az alábbiak szerint csoportosítja a könyvtárakat:

- elektronikus könyvtárak;
- közös katalógusok, lekérdező felületek;
- az Országos Széchényi Könyvtár szolgáltatásai;
- felsőoktatási könyvtárak;
- szakkönyvtárak, kutatóintézetek, múzeumok, levéltárak, egyéb könyvtárak;
- megyei könyvtárak;
- városi és községi könyvtárak;
- határon túli magyar könyvtárak;
- külföldi könyvtári katalógusok.

A HUNOPAC (Könyvtári információ Magyarországon) több URL-lal is rendelkezik: www.mek.iif.hu/porta/virtual/magyar/opac.htm, www.mek.oszk.hu/porta/virtual/magyar/opac.htm, www.bibl.u-szeged.hu/mke_eksz/opac.html.

A Startlap www.konyvtar.lap.hu oldaláról ugyancsak elérhetők a hazai könyvtárak. A könyvtárak katalógusaiból az ott meglévő különböző típusú információforrások (könyvek, időszaki kiadványok, hang- és videóanyagok, CD-ROM-ok stb.) meglétéről tájékozódhatunk elsősorban. A nagyobb könyvtárak katalógusaikban már az interneten, tehát digitális formában elérhető, gyűjtőkörükbe tartozó anyagokat is feldolgoznak. Újabban már a nagy szakkönyvtárak, egyetemi könyvtárak katalógusai különböző linkelési technikák alkalmazásával a keresett téma további releváns anyagaihoz (például cikkek a keresett témában) is elirányítanak. A nagy szakkönyvtárak katalógusaira jellemző az is, hogy a gyűjtőkörükbe tartozó szakterület folyóiratainak a cikkanyagát is feltárják (az OPKM katalógusa, az MTA Egyesített Társadalomtudományi Könyvtár katalógusa stb.). Minden katalógus esetében érdemes meggyőződni arról, hogy milyen dokumentumtípusokat, információforrásokat tár fel, mert ennek ismerete megkönnyíti egy adott téma irodalmának a feltérképezését, összegyűjtését.

A Magyar Elektronikus Könyvtár (mek.iif.hu vagy mek.oszk.hu) Magyar-

ország első és eddig legnagyobb szövegarchívuma, virtuális könyvtára, amelyben nemcsak katalógussal kereshetünk, hanem legújabb fejleményként a digitális dokumentumok teljes szövegében is. A MEK-en belül önálló fejezetet alkot a pedagógia és pszichológiai-, pszichiátriai anyag.

Bibliográfiai vagy szakirodalmi (A&I) adatbázisok

A tudományos kutatásban, felsőoktatásban dolgozó oktatók, kutatók, de egyetemi és főiskolai képzésben résztvevő nappali tagozatos és posztgraduális hallgatók számára kutatási témájuk, szakdolgozatuk releváns szakirodalmának feltárásához nélkülözhetetlen eszközök a bibliográfiai vagy más néven szakirodalmi adatbázisok. Az ebbe a típusba tartozó adatbázisok jellemzője, hogy sokféle kiadványtípust és műfajt dolgoznak fel, például monografikus kiadványokat, tanulmányköteteket, folyóiratcikkeket, konferenciakiadványokat, esetleg más egyéb anyagokat is. Az interneten szolgáltatott változatuk mellett CD-ROM, illetve még nyomtatott kiadásuk is létezhet. Áruk magas, hisz előállításuk költséges, tartalmuk ellenőrzött. Közülük sok nemcsak pusztán bibliográfiai adatokat, hanem tartalmi kivonatot (abstract) is közöl. Az internetes keresőszolgáltatások nem keresnek ezekben az adatbázisokban, mert az úgynevezett invisible vagy mély web a „tartózkodási helyük”. Létezésükről, tartalmukról a könyvtári honlapokról, portálokról vagy maguknak a szolgáltatóknak a honlapjáról lehet tudomást szerezni. Előállítójuk, szolgáltatójuk érdeke, hogy a potenciális használók megismerjék ezeket a tudományos munkában nélkülözhetetlen információs termékeket.

A hozzáférés, szolgáltatás szempontjából ezek a következők lehetnek:

A szabad (free) elérés a nagy bibliográfiai adatbázisok esetében nem mondható általánosnak. Könyvtárak vagy más nonprofit szervezetek által előállított és a kormányzati szervek által támogatott adatbázisok között mégis találhatóak ilyenek. (Előfordul, hogy kereskedelmi alapon működő adatbá-

zisnak is van free változata, ez a hozzáférés azonban általában nem nyújt teljes körű szolgáltatást). A teljesen szabadon használható típusra példa a pedagógia, illetve neveléstudomány területéről az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) Pedagógiai Adatbázisa (PAD) – URL: www.iif.hu/db –, amely feltárja az 1989 utáni magyar pedagógiai irodalmat, valamint az OPKM-be beérkező külföldi könyveket, külföldi folyóiratok cikkeit, amelyeket referátummal is ellátnak. Ezt az adatbázist azonban a közelmúltban integrálták az OPKM online katalógusába. Úgy tűnik, hogy a régi verziót befagyasztották, mert a 2003-as évre vonatkozó rekord már nincs benne. Ma már a katalógusba integrált változatot érdemes használni, mert ez van frissítve, s a tankönyveket is tartalmazza. (www.opkm.hu/opac)

Szabad elérésű adatbázis az amerikai oktatási kormányzat által támogatott pedagógiai adatbázis, az ERIC (néhány éve még AskERIC néven volt elérhető). Jelenleg a The Educator's Referens Desk oldalról szolgáltatják. (www.eduref.org) Az ERIC adatbázist kereskedelmi alapon is szolgáltatja több adatbázis-szolgáltató, illetve ügynökség. Vannak adatbázisok, amelyek használata ingyenes, de regisztrációhoz kötött.

Az adatbázisok nagyobb részének szolgáltatása csak kereskedelmi alapon történik, ezért igénybevételük a könyvtárakon keresztül lehetséges.

Az áruk magas, magánember nem tudja megfizetni. A hozzáféréshez a könyvtáraknak (kutatóintézetekben, egyetemeken, főiskolákon) hozzáférési jogot kell vásárolniuk. A használat feltételeit licenyszerződésben rögzítik. A szerződésben többek között meg kell állapodni a lehetséges (konkurens) felhasználók számáról is.

Ilyen kereskedelmi alapon igénybe vehető adatbázis a pszichológiai területről az APA (American Psychological Association) által előállított PsycINFO (korábban PsycLit néven ismert) adatbázis, amely a pszichológiai szakirodalom egyik legjelentősebb feltáró- és keresőeszköze. A pszichológiai szakirodalmat annak kezdetétől, 1800-tól feldolgozza, valamint tartalmi kivonatot is közöl.

A kereskedelmi alapon történő hozzáférés változata az a lehetőség, amikor több intézmény (egyetemek, egyetemi és főiskolai karok, kutatóintézetek stb.) konzorciumot alakítva kötnek szerződést az adatbázis-szolgáltatókkal. Ez természetesen a felhasználó számára mellékes körülmény,

számára az a fontos, hogy rendelkezésére álljon a megfelelő adatbázis. Mégis megemlítjük, hogy egy ilyen együttműködésnek köszönhetően több, a konzorciumhoz tartozó könyvtárban – tagjai: OPKM, SZTE, SOTE Központi Könyvtár, PTE – vehető igénybe a pszichológia tudományának

legnagyobb bibliográfiai adatbázisa, a PsychINFO. (8)

Ha az adatbázisokat nem a hozzáférés módja, hanem a lefedett szakterületek, tehát a tartalom szerint vizsgáljuk meg, akkor a következő típusokat különböztethetjük meg:

Vannak multidiszciplináris adatbázisok: ezek több szaktudomány, esetenként egész tudományterület vagy akár több tudományterülethez tartozó tudományág (humán- és társadalomtudományok stb.) irodalmát teszik kereshetővé. Ezeket akkor érdemes használni a szakirodalmi keresésben, ha valamilyen ok miatt nem áll rendelkezésünkre speciális adatbázis a kutandó szakterületről vagy a téma, amelyhez irodalmat keresünk, interdiszciplináris jellegű. Ilyen átfogó adatbázis a Interna-

A Magyar Elektronikus Könyvtár (www.mek.iif.hu/ vagy mek.oszk.hu) Magyarország első és eddig legnagyobb szövegarchívuma, virtuális könyvtára, amelyben nemcsak katalógussal kereshetünk, hanem legújabb fejleményként a digitális dokumentumok teljes szövegében is. A MEK-en belül önálló fejezetet alkot a pedagógiai és a pszichológiai, a pszichiátriai anyag.

tional Bibliography of the Social Sciences (IBSS) vagy a Wilson Social Sciences Index. Mindkettő neveléstudományi irodalmat is feldolgoz. Az előbbi az ELTE, az utóbbi pedig jelenlegi ismereteink szerint a SZTE Egyetem Könyvtárában vehető igénybe. (9)

A másik csoportba az úgynevezett szakadatbázisok tartoznak, amelyek egy diszciplínára és annak rokon területeire koncentrálnak az irodalom gyűjtésében. Ezek nyújtják a legmélyebb keresési lehetőséget az adott tudományág szakirodalmi információinak keresésekor, mert a legnagyobb teljességgel és mélységgel tárják fel azt. A keresésnél azonban figyelembe kell venni a gyűjtés földrajzi, illetve nyelvi határait is. Magyar vonatkozásban ilyen adatbázis a már korábban is említett Pedagógiai Adatbázis (PAD) (www.iif.hu/db), illetve www.opkm.hu), amely a magyar nyelvű pedagógiai szakirodalmat teljességgel feltárja. A magyar nyelven megjelenő, nem túl nagyszámú pszichológiai folyóirat (Pszichológia, Magyar Pszichológiai Szemle, Alkalmazott Pszichológia) cikkeit is feldolgozza, a pszichológia monografikus kiadványaival (könyvek) együtt. (Lásd még fent!) A már említett ERIC (Educational Resources Information Centre) adatbázis is jellemző példája ennek a típusnak. Az ERIC az oktatás, nevelés legnagyobb bibliográfiai adatbázisa, több mint egymillió cikk és egyéb dokumentum (curriculum, teacher guides, conference papers stb.) tartalmi kivonatát, bibliográfiai- és hozzáférhetőség adatait tartalmazza (www.eduref.org). Az 1990-es években a CD-ROM változata több magyar könyvtárban is rendelkezésre állt. Jelenleg viszont szabadon is elérhető, illetve egy országos projektnek – EBSCO adatbázisok szolgáltatása – köszönhetően, azokban a nyilvános és felsőoktatási könyvtárakban is, amelyek a Könyvtári Intézettől felhasználói nevet és jelszót kértek az EBSCO szolgáltatásaihoz. Az amerikai irodalom feltárására koncentráló ERIC adatbázist egészíti ki az International ERIC, amely két adatbázist egyesít egy platformon, az imént ismertetett brit Bri-

tish Education Index-et (BEI) és az ausztrál Australian Education Index-et (AEI). Az ERIC és az International ERIC együtt, a világ angol nyelvű pedagógiai irodalmának áttekintését teszi lehetővé. Bővebb információ: www.dialog.com/sources/ondisc/intl_eric.pdf címen.

Az amerikai Wilson cég több adatbázis-típust is előállít. A bibliográfiai adatbázisok közül a fontosabbak: Wilson Education Abstracts, kb 400 angol nyelven megjelenő periodika, évkönyv, monográfia, sorozat, tanterv stb. A Wilson Education Abstracts Full Text 133 folyóirat cikkeinek teljes szövegét is szolgáltatja. Ennek a cégnek egy másik terméke, a Wilson Education Index, amely 400 angol nyelvű pedagógiai folyóiratot, évkönyvet, monográfiát, sorozatot indexel, továbbá curriculumokat, konferencia kiadványokat. Európában készül a British Education Index, amely kb. 300 brit periodika cikkeit, konferencia-kiadványok írásait dolgozza fel. (www.leeds.ac.uk/bei/beiinfo.htm) Itthon az Education Indexre az 1990-es években az OPKM még előfizetett. (10)

A német nyelvterület pedagógiai adatbázisa a Fachinforamtionssystem FIS Bildung, amelynek használata előfizetéshez kötött. Németország, Ausztria, Svájc pedagógiai folyóiratcikkeinek adatbázisa, kb. 480 000 rekorddal, online és CD-ROM változatban. (www.fis.bildung.de) Ingyenesen elérhető viszont a Zeitungsdokumentation Bildungswesen adatbázis, amely jóval kisebb az előzőnél. Mindössze 39 németországi és külföldi pedagógiai folyóirat cikkeit tárja fel, s nem ad tartalomismertetést, referátumot sem.

A már említett angolszász PsychINFO-on kívül, a PSYCHINDEXplus with TestFinder is említésre érdemes. Kb. 160 000 rekordot tartalmaz Németországból, Ausztriából, Svájcból. Szerkeszti a Trieri Egyetemen működő German Center for Documentation and Information in Psychology-t (www.zpid.de), de csak előfizetéssel vehető igénybe. Érdemes ellátogatni azonban erre az oldalra, mert található itt néhány „kostenlose”, azaz ingyenes adatbázis is.

Szakirodalmi, főleg külföldi szakirodalmi igény (tudományos kutatáshoz, szakdolgozathoz, pályázathoz, projekthez stb.) esetén nem szabad csak az interneten szabadon elérhető anyagokra támaszkodni, mert a tudományosan ellenőrzött írások, mint láttuk, a profi adatbázisokban kereshetők, s ezek elérését a könyvtárak biztosítják. Ha csak a szabadon elérhető forrásokra támaszkodunk, akkor nagy a valószínűsége annak, hogy a témánk szempontjából legjobb, legrelevánsabb forrásokat figyelmen kívül hagyjuk. Érdemes tehát az általunk látogatott könyvtárban tájékozódni arról, hogy az illető intézményeknek, illetve más általunk elérhető könyvtáraknak milyen adatbázisokhoz van hozzáférésük.

Hivatkozási indexek

A világ legnagyobb citációs (hivatkozási) adatbázisait az ISI (Institut for Scientific Information) állítja elő, s ezeket a Web of Science nevű adatbáziscsomag integrálta. A Web of Science, a Science Citation Index-ből (SCI), a Social Science Citation Index-ből, valamint az Arts and Humanities Index-ből áll. Mindhárom adatbázis, amellett, hogy a tudományos közlemények hivatkozásainak keresését biztosítja, a világ vezető tudományos folyóirataiban történő irodalomkutatást is lehetővé teszi 1975-ig visszamenőleg. A pedagógiai irodalom, a Social Science Citation Indexben, a pszichológiai pedig az Arts and Humanities Index-ben kereshető. Az adatállományt hetente frissítik, ezért témafigyelésre, azaz egy téma friss irodalmának folyamatos követésére is alkalmas. Ez a szolgáltatás Magyarországon a magyar kormányzat által 2001-ben indított EISZ (Elektronikus Információ Szolgáltatás) Project (www.eisz.hu) keretében vehető igénybe a felsőoktatási intézmények és az akadémiai szféra könyvtáraiban, tanszékeken, azaz az intézmények IP címtartományába tartozó gépekről. A használatához egyéni regisztráció szükséges. (11) Bővebb információ a www.eduport.hu/, illetve www.eisz.hu címen, valamint a könyvtárak honlapján olvasható erről a szolgáltatásról.

Tartalomjegyzék-szolgáltatások, teljes szövegű (full text) folyóiratok

Ma már számos folyóiratnak van elektronikus kiadása (például a Harvard Educational Review neveléstudományi folyóiratnak, amelyet a SZTE Központi könyvtára előfizetett) (12), önálló internet-címmel vagy a közreadó intézmény, szervezet címével, illetve valamely adatbázis-szolgáltató, előfizetési ügynökség által menedzselve és adatbázisokba szervezve. A magyar folyóiratok esetében jelenleg gyakori a szabad, tehát ingyenes elérés, archívummal, amely böngészést vagy esetleg keresést is lehetővé tesz.

A folyóiratcímek linkként/ugrópontként is fölkerülhetnek honlapokra, portálokra, hatékony folyóiratcikk-keresést azonban a tartalomjegyzék-szolgáltatások teszik lehetővé, mert gyorsak és általában több száz vagy akár több ezer folyóirat cikkeinek adatait is tartalmazzák. Ma már sok esetben a különböző kiadók, szolgáltatók folyóiratainak a cikkei hivatkozások mentén össze vannak kapcsolva, megkönnyítendő egy téma irodalmának keresését.

Tartalomjegyzéket általában a tudományos kiadók (Springer, Elsevier stb.), folyóirat-ügynökségek (EBSCO Publishing, MINERVA stb.), tudományos intézmények, szervezetek szolgáltatnak. A tartalomjegyzék-szolgáltatások lehetnek:

- egyszerű tartalomjegyzékek,
- tartalomjegyzék + cikkek kivonata (abstract), illetve
- tartalomjegyzék + a cikkek teljes szövege.

A pusztán tartalomjegyzéket szolgáltató adatbázisok általában ingyenesen használhatók (Spinger, Ingenta stb.), de a teljes szövegű anyagot is közlők nagy része kereskedelmi alapon működik. A tartalomjegyzék-szolgáltatás és teljes szöveg mellett még megjelennek ún. személyre szóló szolgáltatások is. Például a TOC Alerts nevű szolgáltatása, amely személyre szóló tartalomjegyzék-szolgáltatást takar, de egy, a felhasználó által megadott témában megjelenő cikkekről, hivatkozásokról is kérhető értesítés.

Az ISI (Institute for Scientific Information) Current Contents Connect szolgáltatása a világ egyik legnagyobb és legrégebbi tartalomjegyzék-szolgáltatása. Több mint 8000 tudományos folyóirat, 2000 könyv tartalomjegyzékével, s átjáróval a megfelelő web-oldalakhoz. Ezen belül a Social & Behavioral Sciences szekcióba tartozik a neveléstudomány és a pedagógia. A szolgáltatás hazánkban például a SZTE Könyvtárában vehető igénybe. (13)

Az Elsevier Kiadó Science Direct nevű adatbázisa, amelyet az EISZ (Elektronikus Információ Szolgáltatás) keretében a felsőoktatásban és az akadémiai hálózatban dolgozó magyar szakemberek használhatnak, ugyancsak tartalomjegyzék-szolgáltatás teljes szövegű cikkekkel. A teljes szövegű szolgáltatások előnye, hogy kiküszöbölhető a könyvtárközi kölcsönzés, illetve dokumentumszolgáltatás, mert a teljes szövegű anyagok pdf vagy html formátumban letölthetők vagy kinyomtathatók.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára fizet elő az angol Periodical Contents Index nevű szolgáltatásra, amely már 1770-től kezdődően dolgozza fel a humán- és társadalomtudományok folyóiratainak javát. (13) Elő lehet fizetni csak a tartalomjegyzék-szolgáltatásra, illetve a teljes szövegek (PCI Full Text) elérésére is. (pci.chadwyck.co.uk/public) (14)

A Stanford Egyetem működteti azt a HighWire nevű szolgáltatást (repozitóriumot), amely a tudományos folyóiratok széles körének cikkeihez nyújt ingyenes, teljes szövegű hozzáférést. Ezek között van néhány pszichológiai (The Journal of Physiology, News in Physiological Sciences) és pszichiátriai folyóirat is. (highwire.stanford.edu/lists/freeart.dtl)

Az EBSCO Publishing a világ egyik legjelentősebb előfizetési ügynöksége. A magyar kulturális kormányzat által az EBSCO-val kötött szerződés értelmében szolgáltatott adatbázisok között van az Academic Search Premier multidiszciplináris adatbázis, amely több száz pedagógiai és pszichológiai folyóirat cikkeit is feldolgozza. Ezek egy része csak tartalmi kivonattal szerepel az adatbázisban, másik

része pedig teljes szöveggel. (EBSCO) Ennek a szolgáltatásnak az előnye, hogy elvileg bármely nyilvános és felsőoktatási, valamint non-profit szervezetek által működtetett könyvtárban elérhető. Internet-elérés, felhasználói név és password szükséges, ez utóbbiakat a könyvtárosoknak kell igényelni az OSZK Könyvtári Intézet-től (15), amelyet aztán a könyvtárlátogatóknak az információkeresés idejére rendelkezésre bocsátanak.

A magyar kiadású tudományos folyóiratok' c. adatbázis: 43 magyar tudományos folyóirat, jórészt idegen nyelven megjelenők – Akadémiai Kiadó folyóiratai –, tartalomjegyzéke a már ismertetett EISZ project keretein belül vehető igénybe. Ezek között kereshető a Magyar Pszichológiai Szemle tartalomjegyzéke és a cikkek teljes szövege is, valamint a neveléstudományok egyes ágaihoz szorosan kötődő tudományág, a szociológia két folyóirata is, a Review of Sociology és a Társadalomkutatás.

A fentebb már ismertetett Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) Elektronikus Periodika Archívuma (EPA), az internet magyar oldalain található folyóiratok cikkeit archiválja és teszi kereshetővé. Az archivált folyóiratok teljes szövegét is szolgáltatja a www.epa.oszk.hu internet-címről.

Az utóbbi évek kezdeményezése az OAI (Open Access Initiative), a Nyílt Hozzáférés Kezdeményezés project. Ennek magyar eredménye, az MTA SZTAKI által fejlesztett NDA@SZTAKI kereső a hazai archívumokban teszi lehetővé a közös keresést, navigációt. A Nyílt Hozzáférés Kezdeményezés lényege a tudományos dokumentumokhoz történő szabad hozzáférés biztosítása, melyet a kereskedelmi kiadókkal szemben hoztak létre. A keresés eredménye lehet a dokumentumok leírása és a lelőhelyükről szóló információ, illetve maga a digitális dokumentum a teljes szövegével, amely egy, a projecthez csatlakozott, nyílt hozzáférésű archívumban (repozitóriumban) található. (16)

Néhány éve jelent meg egy, több könyvtár összefogásával készülő magyar, multi-

diszciplináris tartalomjegyzék-szolgáltatás az interneten, a Magyar Folyóiratok Tartalomjegyzékeinek Kereshető Adatbázisa (MATARKA, www.matarka.hu), amely kereshetővé teszi mind a pedagógiai, mind pedig a pszichológiai tárgyú folyóiratok cikkeit. Jelenleg 216 magyar folyóirat cikkeinek az adatait tartalmazza, egyenlőre, 5–10 évre visszamenőleg, internetes hivatkozásokkal a teljes szöveghez, illetve a fentebb említett EPA (Elektronikus Periodika) archívumhoz.

Ha valakinek nincs ideje, vagy nem akar könyvtárba menni, de van otthon internetkapcsolata, tudományos igényű folyóiratokat, illetve azok cikkeit (csak korlátozott számban teljes szöveggel!) keresheti a következő speciális keresőkkel:

LookSmart's Find Article (www.findarticles.com). Teljes szövegű folyóiratok cikkeit is kereshetjük vele, illetve egyéb internetforrásokat is. **Links to Psychological Journals: The Journal Locator in Psychology and the Social Sciences** (www.cop.es/database/journals/journals.html) egy nagyon jól szerkesztett spanyol kereső, de angol nyelvű keresőfelülettel.

A nem szakirodalmi információ keresésének néhány forrása

Áttekintésünk hiányos lenne, ha nemoznánk néhány olyan információforrásról is, amelyek nem annyira a neveléstudományi kutatásokhoz, mint inkább az oktatási szakemberek napi munkájához szükségesek. Természetesen nem hagyhatók figyelmen kívül a neveléstudományi kutatások

információellátása során sem, mert fontos és hiteles adatokat, könyvtári nyelven szólnak vagy faktografikus információkat (személyek adatait, fogalmakat) szolgáltatnak.

Online lexikonok, szótárak

A hazai pedagógiai lexikon online-változata, OPL (Online Pedagógiai Lexikon) néven elérhető a human.kando.hu/pedlex/index.html címen. Adatbázisként funkcionál, így hatékony keresést biztosít.

A keresett fogalmakat, kifejezéseket, neveket a szócikkek belsejében is megtaláljuk.

Az Európai Unióhoz történt csatlakozás ad különös jelentőséget annak a háromnyelvű szótárnak (doc és rtf formátumban), amelynek a címe 'Európai oktatási integrációs glosszárrium', s amely a Magyar Elektronikus Könyvtárban található régebbi és mai, pedagógiai tárgyú publikációk, szak- és záródolgozatok társaságában (www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/szotar/euoktgl).

Szakirodalmi, főleg külföldi szakirodalmi igény (tudományos kutatáshoz, szakdolgozathoz, pályázathoz, projekthez stb.) esetén nem szabad csak az interneten szabadon elérhető anyagokra támaszkodni, mert a tudományosan ellenőrzött íráások, mint láttuk, a profi adatbázisokban kereshetők, s ezek elérését a könyvtárak biztosítják. Ha csak a szabadon elérhető forrásokra támaszkodunk, akkor nagy a valószínűsége annak, hogy a témánk szempontjából legjobb, legrelevánsabb forrásokat figyelmen kívül hagyjuk. Érdemes tehát az általunk látogatott könyvtárban tájékozódni arról, hogy az illető intézményeknek, illetve más, általunk elérhető könyvtáraknak milyen adatbázisokhoz van hozzáférése.

A Közoktatási Információs Rendszerben (KIR) elérhető információk

Az oktatási rendszer a társadalom fontos alrendszere, amely maga is információt „termel” és „fogyaszt” is. Magyarországon néhány éve elindult a közoktatási információs rendszer kialakítása. Az információs rendszer egyes elemei, adatbázisai korábban az OKI honlapján (www.oki.hu) voltak elérhetők. 2002-től már működik az önálló KIR (Közoktatási Információs Rendszer (www.kir.hu)), olyan fontos adatbázisokkal, mint az Intézménytörzs (közoktatási intézmények

adatai, alapdokumentumai teljes szöveggükkel), KIFIR (Középiskolai Felvételi Rendszer), Szakértői névjegyzék, Vizsgáztatói névjegyzék, Tankönyvjegyzék. Az információs rendszer tagjai számára megfelelő jogosultság mellett itt nyílik lehetőség a saját adatok módosítására és más, kapcsolódó szolgáltatások igénybe vételére (például különféle letölthető dokumentációk).

A téma szinte kimeríthetetlen, ezért csak a fontosabb források áttekintésére törekedtünk. Kimaradtak például a levelezőlisták, aztán az Európai Unió pedagógiai információs hálózatai, a könyvtárak online referenz szolgáltatásai és az információs szolgáltatás újabb fejleményei is. Tudjuk, az internet nemcsak igen gazdag, hanem igen változékony is, ezért mindig számolni kell azzal, hogy az információforrás, amelyet ma megtaláltunk, később esetleg átalakul, áthelyezik vagy megszűnik. Ugyanakkor olyan újabb információforrások és szolgáltatások jelenhetnek meg, amelyek korábban nem voltak. Ha tehát ismerni, használni akarjuk szakterületünk információforrásait, akkor állandóan tájékozódni kell róluk, elérhetőségükről, használatukról. Ebben a tájékozódásban is segítségünkre lehetnek a könyvtárak vegyük igénybe a szolgáltatásaikat!

Jegyzet

- (1) Horányi Özséb (1997): *Az információs társadalom koncepciójától az információ kultúrája felé*. Online Budapest, Magyar Elektronikus Könyvtár. [2002.08.02.] [2003.05.10.] www.mek.iif.hu/porta/szint/human/media/hozseb1/hozsb1.mek
- (2) Lloyd, Annemaree (2003): Information literacy: the meta-kompetency of the knowledge economy? *Journal of Librarianship and Information Science*, Vol. 35. 2. 87–88.
- (3) Mihályi Ildikó (2002): Pisa 2000. A hivatalos OECD jelentés tanulsága. *Új Pedagógiai Szemle*, 7–8. 189–203.
- (4) Komenczi Bertalan (2001): Az iskolai könyvtárak az információs társadalomban. *Könyv és Nevelés*, 4. 63–69.
- (5) *Information Literacy and Competency Standards for Higher Education*. (2000) Association College and Research Libraries, ALA, American Library Association. [Online]. Chicago: ACRL, 2003.05.10.

www.ala.org/Content/NavigationMenu/ACRL/Standards_and_Guidelines/Standards_and_Guidelines.htm

(6) Ungváry Rudolf – Vajda Kornél (2002): *Könyvtári információkeresés*. 2. jav. kiad., Typotex, Budapest. 170.

(7) Rowley, Jennifer (2002): Az internetportálok ereje. *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*, 67, 287–288.

(8) *Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár online adatbázisok*. PsychInfo. Szeged, [2004.06.23]. [2004. 06. 24.] www.bibl.u-szeged.hu/bibl/online/silverplatter/psycinfo/psycinfo.html

(9) *Nemzeti Periodika Adatbázis külföldi időszaki kiadványok a magyar könyvtárakban*. (2003) [CD-ROM] Arcanum, Budapest.

(10) Uo.

(11) *Oktatási Minisztérium EISZ- Elektronikus Információs szolgáltatás (2003)*. Budapest.: [2003.05.10.] www.eisz.hu és

www.ki.oszk.hu/ebsco/hozzaferes.html#haszn

(12) *Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár online adatbázisok*. A Harvard Educational Review Online, Szeged. [2004.06.23]. [2004.06.24.] www.bibl.u-szeged.hu/bibl/online/harvard/harvard.html12

(13) *Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár online adatbázisok*. ISI Current Contents connect [online], www.bibl.u-szeged.hu/bibl/online/cc/cc.html

(14) Bánhegyi Zsolt (2002): Chadwyck-Healey adatbázisok. In: *KATALIST*. [online], IIF, Budapest. [2002.09.25.] Archives of KATALIST@LISTSERV. IIF:HU. 010605. [2004.06.24.]

(15) *Könyvtári Intézet. Az EBSCO folyóirat-adatbázisok országos körű használata*. (2003) [online] Budapest. [2004.06.24.] www.ki.oszk.hu/ebsco/index.html

(16) Bánhegyi Zsolt (2003): Nyílt Hozzáférés Kezdeményezés (Open Access Initiative). Kitekintés és körkép. [online] *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*, 50. évf. 6–7. sz. [2004.06.21.] tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=2093&issue_id=66

Irodalom

Bawden, David (2002): Információs és digitális írástudás: a fogalmak áttekintése. *Könyvtári Figyelő*, 1–2.

Csapó Benő (2002): *Az iskolai műveltség*. Osiris. Budapest. 16–19.

Drótos László (1995): *A hálózat használata az iskolában*. IIF Fejlesztési Program Kordinációs Iroda, Budapest. 25.

Huszárné Szabó Mária (2004): *Könyvtári portálok: Az SFX mint a kontextus-érzékeny linkelés egy modellje*. Szakdolgozat. SZTE Bölcsészettudományi Kar, Szeged. 59.

Karvalics László (1997): Az információs írástudástól az internetig. *Educatio*, 4. 681–697.

Kokas Károly (1992): Hagyományos és elektronikus pedagógiai szakinformáció. *Magyar Pedagógia*, 2. 153–166.

Brooks, Terrence A. (2004): Keresés a világhálón: hogyan változtatta meg az internet az információkeresést? *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*, 5. 213–216.

Komenczi Bertalan (2001): Közös európai oktatás-fejlesztési célkitűzések 2001 tavaszán. *Új Pedagógiai Szemle*, 4. 128–134.

National Forum on Information Literacy. [online] San Jose. 2003. [2003.05.10.] www.infolit.org
Pálvolgyi Mihály (2003): *Keresőnyelvek és fogalomtárak általános, ismeretprezentációs és technológiai tendenciái*. Tanulmány. [online] MEDINFO, Budapest. [2003.05.10.] www.medinfo.hu/forum/palvolgyi-trend.htm

Téglási Ágnes (2003): Egyetem és könyvtár – OECD IMHE szeminárium Párizsban. *Magyar Felsőoktatás*,

9. 10–12., és a Felsőoktatási könyvtárak fejlesztési irányai. *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*, 9–10. 382–385.

Varga Katalin (1992): ERIC adatbázis az OPKM-ben *Iskolakultúra*, 5. 88.

Balla Mária

főiskolai adjunktus,

Könyvtár Tanszék, Csokonai Vitéz

Mihály Pedagógiai Főiskola Kar,

Kaposvári Egyetem,

Kaposvár

Az etikatanítás helyzete a tankönyvek tükrében

Az etikaoktatás – a NAT és a kerettantervi szabályozás bevezetésével – hosszú évtizedek után végre az alap- és a középfokú képzés integráns részévé vált.

Ismeretes, hogy a rendszerváltás előtt, az állami iskolákban nem volt tantárgyi keretek között etika oktatás. Az úgynévezett szocialista erkölcsi nevelés elsősorban az osztályfőnöki órák, másrészt tantárgyi integráció keretében valósult meg. Ebben az időszakban a felekezeti iskolák az adott vallás hit- és erkölctanát oktatták. Már a rendszerváltás előtt az 1980-as évek elején egyes alternatív pedagógiai program szerint működő iskolákban (ÉKP) megjelent az embertani alapozású etikatanítás. A rendszerváltás után egyre markánsabban jelentkezett az igény – szülők, diákok, pedagógusok részéről –, hogy az erkölcsi nevelésnek, az embertan, etika oktatásának az iskolai képzés szerves részévé kell válnia.

A tantervi szabályozás és az etikatanítás

A Nemzeti Alaptanterv, amely a tartalmi-tantervi szabályozás legmagasabb szintű dokumentuma, az 'Ember és társadalom' fő műveltségterületen belül meghatározza többek közt az embertan, etika

tanításának általános céljait, a közvetlen műveltség fő területeit és fejlesztési feladatait, ezáltal az embertani alapozású etika tanítása az iskolában elsajátítandó műveltség részévé vált. A tartalmi-tantervi szabályozás második szintjén a NAT szellemiségét tükröző, de annál részletesebb útmutatást nyújtó kerettantervek már a maguk konkrétságában határozták meg a 7. és 11. évfolyamon az emberismeret, etika tantervek fejlesztési céljait, követelményeit, témaköreit, tananyagtartalmait, tanulói tevékenységeit, időkereteit és taneszközöket. A tartalmi-tantervi szabályozás harmadik szintjén az iskolák helyi tanterveibe beépítették az etikát. Dönthettek arról, hogy önálló tantárgyként vagy más műveltségterületekbe integrálva tanítják e fontos műveltségelemet. A tartalmi szabályozást a NAT 1, a Kerettanterv és a NAT 2 úgy valósítja meg, hogy az „egységesítést szolgáló közös alapra az iskolák, a pedagógusok, a tanulók sokféle differenciált tevékenysége épül, mely elősegíti a tanulók énképének, önismeretének a gazdagodását (...) kialakítja bennük az alapvető erkölcsi, etikai normák iránti fogékonysá-